

УДК 330:338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.10>

Цвілій С.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

У статті представлено методичний підхід до комплексної оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму на засадах інструментів бюджетного стимулювання. Запропоновано напрями цільового використання інструментів бюджетного стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму. Згруповано розрахунковий апарат оцінки індикаторів інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів в межах областей України. Дано кластеризацію туристичних підкомплексів України за обсягом вкладання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення суб'єктів індустрії туризму. Визначено ієрархічну структуру географічно розміщених територій України за обсягом бюджетного інвестування та сформовано величину інвестиційного потенціалу індустрії туризму країни. Науково-методичний доробок імплементовано в інноваційні стимули розвитку та відновлення інвестиційного потенціалу індустрії туризму України.

Ключові слова: інвестиції, бюджет, туризм, підкомплекси, стимулювання.

METHODICAL APPROACH TO THE COMPLEX ASSESSMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURISM INDUSTRY

Tsviliy Sergiy

National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

The relevance of the topic lies in the existence of an urgent need for scientific improvements and taking into account the conditions of conflict and post-conflict recovery of the tourism economy based on the analysis of investment potential. The purpose of the study is to substantiate the introduction of a methodical approach to the comprehensive assessment of the development of the investment potential of the tourism industry on the basis of the sustainable and purposeful application of budget stimulation tools. Research methods: descriptive, analytical, weighted assessments, rating ranking, forecasting, integral indices, scenarios, generalization. The functional structure of the tourism industry is presented. The system of synthetic indicators of the development of the investment potential of the tourism industry by the level of targeted use of budgetary stimulation tools is summarized. It is proposed to carry out an assessment of the development of the investment potential of the tourism industry by stages, taking into account the peculiarities of business in the regions of the country. A methodical approach to the assessment of the development of the investment potential of the country's tourism industry based on the level of targeted use of budget incentives has been developed, which is based on basic methodological principles that are extended from the approach of individual assessment of synthetic indicators and have a significant impact on the level of development of the investment potential of the tourism industry in the regions of the country. The calculation apparatus for the application of the methodical approach is grouped. The distribution of tourist sub-complexes in the regions of Ukraine in different geographically located territories according to the quantitative value of budgetary stimulation of investments in the material and technical support of the subjects of the tourism industry is presented. Hierarchical clustering of tourism sub-complexes of Ukraine was visualized and the ranking of the parameters of development of the investment potential of the tourism industry of Ukraine according to the quantitative criteria of budgetary stimulation of investments in the material and technical support of tourist sub-complexes in different territories of their geographical location was carried out.

Keywords: investments, budget, tourism, sub-complexes, stimulation.

Постановка проблеми. У світовій практиці привабливість індустрії туризму за просторовою територіальною ознакою розкрито бюджетно-стимулюючими інструментами інвестиційних надхо-

джен. Будь-яка країна за наявності об'єктивних передумов інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму не характеризується ні великими інвестиційними надходженнями від цієї

сфери, ні високим рівнем туристичної привабливості. І це при тому, що в багатьох країнах світу індустрії туризму є основним джерелом податкових доходів національних бюджетів. Більшість країн за туристичним потенціалом не в змозі створити конкурентоспроможний туристичний продукт, впровадити належний рівень інноваційних технологій в інфраструктуру туризму без підтримки приватних інвесторів. Брак бюджетно-стимулюючих інструментів, які здатні підвищити інвестиційну привабливість індустрії туризму і галузей її обслуговування пов'язаний із відсутністю належної гармонізації інтересів учасників даного процесу, які спроможні створити передумови для розвитку територій, а також для певних категорій населення, які визначено соціально-економічною політикою держави. Чітка цільова спрямованість бюджетно-стимулюючих інструментів індустрії туризму дозволяє виокремити їх місце в системі бюджетного механізму як окрему функцію (підфункцію бюджетного регулювання), що дає змогу відмежувати їх від завдань бюджетної політики, оскільки вони наділені ознаками постійності в часі, призначеними для вирішення проблем інвестиційної привабливості сформованих туристичних комплексів в країні. Підтвердити зазначені аргументи можна спираючись на генезис бюджетного стимулювання і його поступове становлення як елемента економічної системи держави. Згадаємо, що лише з розвитком інституту оподаткування відбувається еволюція державних видатків, які поступово стають регулятором економічного, а згодом, і соціального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Періодом розвитку бюджетно-стимулюючих інструментів, які забезпечували впровадження регуляторів соціально-економічних процесів за допомогою бюджетних видатків, було зародження ідеї щодо державної підтримки певних напрямів діяльності та поступового збільшення доходів до бюджету. Кан Р. підійшов до питань бюджетного стимулювання галузей економіки країни, запровадивши поняття мультиплікатора, що тепер дозволяє цілеспрямовано стимулювати інвестиції для формування, оцінки інвестиційної привабливості територій. Роль індустрії туризму в соціально-економічному розвитку, враховуючи сучасні світові тенденції глобалізації та інтернаціоналізації, розглянуто в дослідженнях Арескі Р., Шеріфа Р., Піотровські Дж., Бенавідеса Д., Гранта Т., Мілна С., Ателевича І., Мірбабаєва Б., Райзінгера Ю., Ціоцу Р., Ратгена В. Теоретичні та практичні аспекти концепції механізму субсидування туристичної індустрії у взаємодії з принципами фінансової підтримки інвестиційної діяльності малих і середніх підприємств розглянуто в працях Бартлетта Дж., Хокінса Д., Ламуре К. Багатоаспектність питань впливу фінансових важелів

на реалізацію інвестиційної стратегії світової туристичної індустрії досліджують Полюга В., Лиманський А., Ружковський Я. Такі вчені, як: Балацький Є., Крушинська А., Кулінська А., Музиченко А., Філіпс Дж., Фолкнер Д., Хілбрунер Р., Хокінс Д., Рипкович М. досліджували питання впровадження бюджетних інструментів стимулювання розвитку та конкурентоспроможності туристичної галузі на інвестиційному ринку. Безумовно, сьогодні вітчизняна туристична індустрія опинилася перед новими викликами сучасності й тому існує нагальна потреба у наукових доробках щодо врахування умов конфліктного й постконфліктного відновлення економіки туризму на засадах аналізу інвестиційного потенціалу.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичного підходу до оцінки розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії країни за рівнем цільового використання бюджетних інструментів стимулювання та його імплементація в інноваційні стимули розвитку та відновлення інвестиційного потенціалу індустрії туризму України.

Так, дійсно, вже на сучасному етапі впровадження преференцій на введення інвестицій в Україну, необхідним є запровадження методичного підходу щодо оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в країні, який на засадах дієвих бюджетних інструментів стимулювання дозволяє відтворювати туристичні підкомплекси за наявності реальних та потенційних туристично-рекреаційних ресурсів, формувати інвестиційну інфраструктуру регіонів України, забезпечуючи соціальні потреби населення в ринкових відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка і прогноз рівня розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму через бюджетні інструменти стимулювання (реальні інвестиційні надходження для вкладення коштів в об'єкти туристичних підкомплексів) забезпечує рентабельність, окупність та конкурентоспроможність туристичного бізнесу за мінімізації інвестиційного ризику, наявності преференцій податкового характеру при відповідній інвестиційній інфраструктурі регіонів. Перераховані фактори набувають особливого сенсу для інвесторів, які оцінюють туристичні підкомплекси та галузі їх обслуговування. Їх цікавить як туристичний продукт, так і якість супутніх послуг, що надаються цілою низкою суміжних галузей (рис. 1).

Оцінка рівня розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму, з огляду на велику кількість факторів, що забезпечені бюджетними інструментами стимулювання, потребує методичного підходу, який базується на комплексній соціально-економічній системі та поєднує в собі методику оцінки ознак територіальної й галузевої приналежності за рейтинговим та інтегральним розрахунком регіонів (табл. 1).

Рис. 1. Функціональна структура індустрії туризму

Джерело: розроблено автором за даними [2; 4]

Рейтингове ранжування регіонів за рівнем їхньої привабливості для інвестора базується на інтегральному коефіцієнті (індексі), що обчислюється на основі використання груп синтетичних та аналітичних індикаторів. Для індикаторів-стимуляторів бал зростає зі збільшенням кількісної величини індикатора, а для індикаторів-дестимуляторів вищий бал присвоюється коефіцієнтам з нижчим кількісним обсягом їх величини. Розрахунок інтегральних індексів дозволяє оцінити інвестиційні переваги туристичних підкомплексів країни за сферою господарського і обслуговуючого забезпечення діяльності шляхом обчислення коефіцієнта варіації та поділу індикаторів на стимулятори і дестимулятори, розрахунку часткових індексів, які входять до зведеного інтегрального індексу, як середньгеометричної величини групових інтегральних індексів [10]. Логічним є оцінка розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму, як інтегральної величини з позиції розвитку продуктивних сил, інвестиційного

клімату, інвестиційної інфраструктури, можливості залучення інвестиційних ресурсів та інших факторів, які істотно впливають на формування дохідності інвестицій і зменшення інвестиційних ризиків. Інтегральний індикатор розраховується на підставі трьох груп агрегованих (синтетичних) індикаторів з урахуванням пропорційності їх рівня: рентабельність діяльності – 65%; перспективи розвитку – 20%; інвестиційні ризики – 15%.

Розвиток інвестиційного потенціалу індустрії туризму України базується на функціональній залежності «капітал-прибуток», передбачає використання цілого комплексу розрахунків шляхом визначення поточного і прогнозованого попиту на туристичну продукцію за сферою господарського й обслуговуючого забезпечення туристичних підкомплексів (розрахунок обсягу інвестування в кожен галузь, граничного рівня прибутковості, індикаторів ефективності). При цьому, до основних напрямів підвищення рівня розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в державі

Таблиця 1

Система синтетичних індикаторів розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму за рівнем цільового використання бюджетних інструментів стимулювання

Індикатори оцінки інвестиційної привабливості індустрії туризму	Зміст та наповнення індикатора
Індикатори рівня бюджетного стимулювання загальноекономічного розвитку	індекс обсягу промислової продукції; індекс обсягу продукції сільського господарства; середній рівень заробітної плати; середній рівень вартості необоротних активів; індекс продуктивності праці; обсяг капітальних вкладень на душу населення; кількість суб'єктів приватної форми власності; житловий фонд на 1 особу; рівень зносу основних засобів; навантаження на 1 вільне робоче місце; кількість інноваційно-активних підприємств; частка збиткових підприємств
Індикатори рівня бюджетного стимулювання інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів	кількість спортивно-оздоровчих закладів; кількість санаторно-курортних закладів; кількість готелів; обслужені туристи в готелях; площа національних природних парків; площа ботанічних садів; площа державних заповідних територій; кількість музеїв; кількість історико-архітектурних пам'яток; кількість історико-архітектурних пам'яток державного значення; кількість закладів клубного типу; кількість об'єктів ресторанного господарства; торговельна площа; кількість дитячих оздоровчих таборів; кількість суб'єктів господарювання, які займаються туристично-екскурсійною діяльністю; кількість вітчизняних туристів; кількість іноземних туристів
Індикатори рівня бюджетного стимулювання розвитку інвестиційної інфраструктури	кількість будівельних підприємств; індекс обсягу виконання будівельних робіт; введення в дію житла; інвестиції в основний капітал; виробництво енергетичних ресурсів на 1 особу; прямі іноземні інвестиції; кількість будов і об'єктів незавершеного будівництва; обсяги підрядних робіт; щільність автошляхів; щільність залізниць
Індикатори рівня бюджетного стимулювання екологічної та криміногенної безпеки	викиди шкідливих речовин від стаціонарних джерел забруднення; скидання забруднених вод; утворення відходів I-III класу небезпеки; частка маловідходних підприємств; кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. осіб; кількість економічних злочинів на 100 тис. осіб
Індикатори рівня бюджетного стимулювання демографічного розвитку	чисельність населення; вивільнення працівників; потреба у працівниках; кількість народжених на 1000 населення; кількість померлих на 1000 населення; питома вага зайнятих; середньорічна кількість найманих працівників; кількість зареєстрованих громадян незайнятих трудовою діяльністю; кількість лікарів на 10 тис. осіб населення; забезпеченість населення лікарняними ліжками; кількість потерпілих на виробництві на 1000 працюючих; рівень зареєстрованого безробіття
Індикатори рівня бюджетного стимулювання розвитку ринкових відносин	обсяг експорту на 1 особу; обсяг імпорту на 1 особу; оптовий товарооборот на 1 особу; роздрібний товарооборот на 1 особу; обсяг реалізованих послуг на 1 особу; вантажообіг автомобільного транспорту; кількість малих підприємств на 10 тис. населення; кількість малих підприємств готельного та ресторанного бізнесу; кількість банківських установ; кількість страхових компаній; кількість товарних бірж

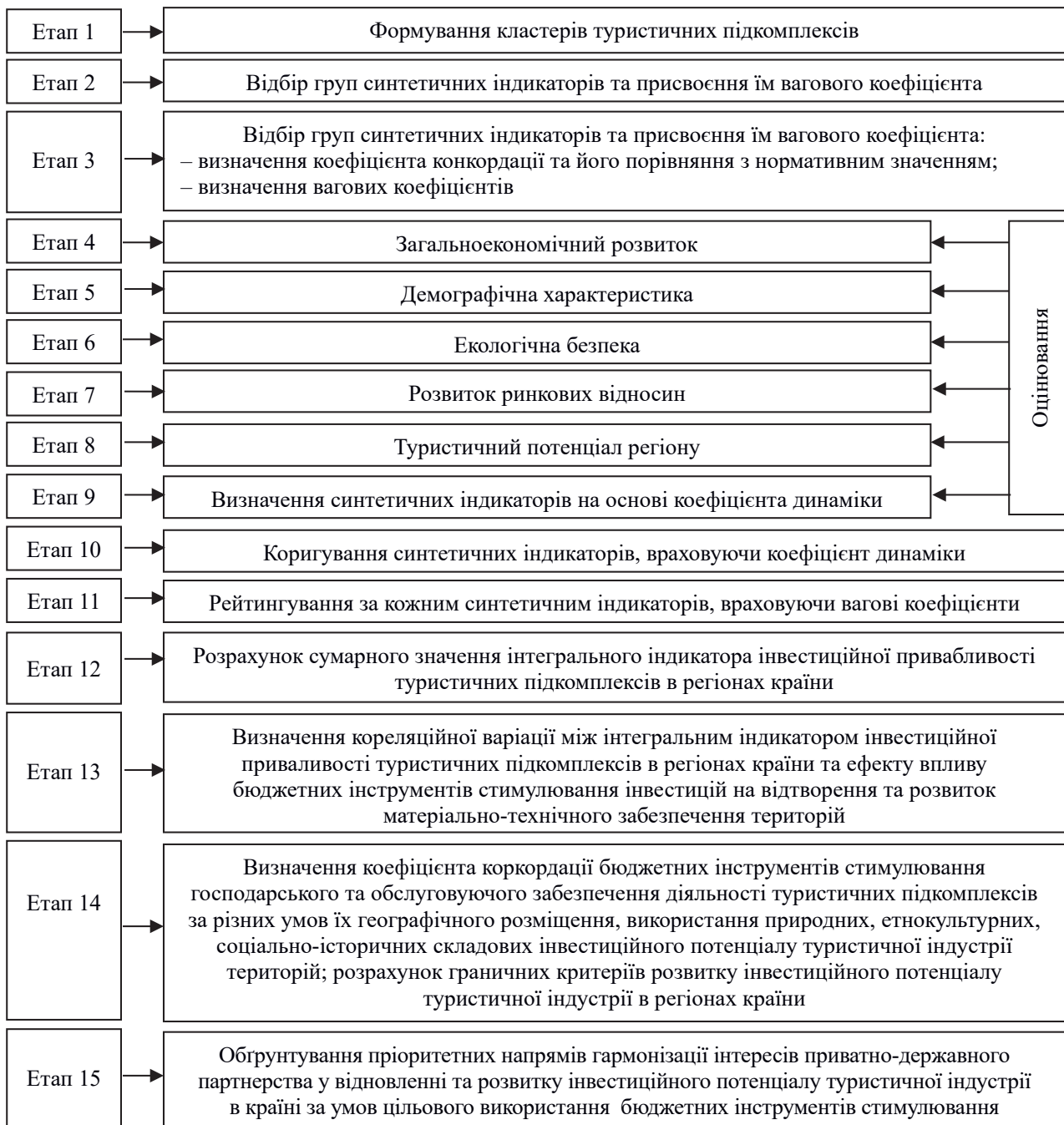
Джерело: розроблено авторами за даними [1; 7; 9]

за участю приватних інвесторів слід віднести туристично-рекреаційну сферу певної території регіону; 20% якої має бути придатною для ефективного розвитку екологічного і сільського туризму, 5% – для розбудови гірських маршрутів і високогірного елітного туризму; 15% – активно використовуватися для оздоровчого і санаторно-курортного туризму; на території має знаходитися понад 1/4 історико-культурної спадщини країни.

Враховуючи особливості бізнесу в регіонах, пропонується проводити оцінку розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії за етапами (рис. 2).

Дані етапи включають розрахунок: синтетичних та аналітичних індикаторів діяльності суб'єктів туристичних підкомплексів за сферою

господарського та обслуговуючого забезпечення їх діяльності в часовому періоді; прогнозних індикаторів середньогалузевого розвитку інвестиційного потенціалу в регіоні за сукупністю інвестиційної інфраструктури та туристично-рекреаційних ресурсів. За даними рис. 2, етапи 4–9 віднесено до процедури оцінювання, яка, складається з таких технологічних етапів: 1) формування системи аналітичних індикаторів; 2) визначення відносного рівня аналітичних індикаторів; 3) визначення середнього значення аналітичних індикаторів; 4) визначення нормованих індексів аналітичних індикаторів; 5) визначення середніх значень індексів аналітичних індикаторів; 6) нормування аналітичних індикаторів; 7) ранжування аналітичних індикаторів; 8) рейтингування

Рис. 2. Методичний підхід до оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму країни за рівнем цільового використання бюджетних інструментів стимулювання

Джерело: розроблено автором

синтетичних індикаторів. Методичною новизною сценаріїв оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в регіонах є визначення ефекту впливу бюджетних інструментів стимулювання розвитку господарського та обслуговуючого забезпечення діяльності туристичними підкомплексами за різних умов їх географічного розміщення, а також використання природних, етнокультурних, соціально-історичних складових туристичного потенціалу територій.

Розробка методичного підходу на засадах індикативного методу враховує: 1) обов'язкову перевірку кореляційної варіації між синтетичними індикаторами інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів в регіонах країни та ефекту впливу бюджетного стимулювання інвестицій на відтворення та розвиток матеріально-технічного забезпечення територій; 2) застосування експертної оцінки при визначенні коефіцієнта конкордації бюджетного стимулювання господарського та

обслуговуючого забезпечення діяльності туристичних підкомплексів за різних умов їх географічного розміщення, використання природних, етнокультурних, соціально-історичних складових інвестиційного потенціалу індустрії туризму на територіях; 3) розрахунок рейтингових критеріїв розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в регіонах; 4) можливість отримання практичних реко-

мендацій для інвесторів з вагомих напрямів гармонізації інтересів приватно-державного партнерства у відновленні розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в Україні за умов цільового використання бюджетних інструментів стимулювання.

Запропонований методичний підхід ґрунтується на базових методологічних принципах, які є розширеними з позиції підходу індивідуальної

Таблиця 2

Розрахунковий апарат застосування методичного підходу

№	Формула	Значення елементів
1	$R_{ij} = \sum_{i=1}^n r_{ij}$	де r_{ij} – ранг j -го параметра, визначений i -м експертом; n – число експертів.
2	$\bar{S} = \sum_{i=1}^m S_j / m$	де S_j – сума рангів, визначених експертами як параметри; m – кількість досліджуваних параметрів.
3	$\bar{S}_j = \sum_{i=1}^n R_{ij}$	
4	$d_j = S_j - \bar{S}$	
5	$W = \frac{12 \sum_{j=1}^m d_j^2}{n^2(m^3 - m) - \sum_{i=1}^n T_{ij}}$	
6	$T_{ij} = \sum_{i=1}^n (t_{ij}^3 - t_{ij})$	
7	$A_{ijr}^n = \frac{A_{ijr}^*}{A_{ijr}^{*ukr}}$	де i – порядковий номер індикатора інвестиційної привабливості; j – порядковий номер туристичного підкомплексу в регіоні країни; r – порядковий номер періоду дослідження ($r = 1, \bar{m}$, де m – загальна кількість періодів дослідження); A_{ijr}^* – рівень i -го індикатора інвестиційної привабливості j -го туристичного підкомплексу в регіоні країни в r -му періоді, синтезованого за кількісною величиною бюджетних інструментів стимулювання інвестицій на відтворення та розвиток матеріально-технічного забезпечення в досліджуваному регіоні; A_{ijr}^{*ukr} – рівень i -го індикатора інвестиційної привабливості j -го туристичного підкомплексу в r -му періоді, синтезованого за кількісною величиною бюджетних інструментів стимулювання інвестицій на відтворення та розвиток матеріально-технічного забезпечення територій в країні, в цілому, в r -му періоді дослідження.
8	$A_{ijr}^n = \frac{A_{ijr}^{*ukr}}{A_{ijr}^*}$	
9	$\bar{A}_{ij}^n = \frac{\sum_{r=1}^m A_{ijr}^n}{m}$	де $\bar{A}_{ij}^R$ – нормоване за усередненого розмахом варіації значення індексу A_{ij}^n ; R_j – розмах варіації значень фактичного нормованого індексу i -го показника у множині досліджуваних областей, який визначається за формулою (11) [5; 10]
10	$\bar{A}_{ij}^R = \frac{(\bar{A}_{ij}^n - \min_j \{ \bar{A}_{ij}^n \})}{R_j}$	
11	$R_j = \max_j \{ \bar{A}_{ij}^n \} - \min_j \{ \bar{A}_{ij}^n \}$	
12	$k_{ij} = m^{-1} \sqrt{\sum_{r=1}^{m-1} \left(1 + \frac{A_{ij}^n(r+1)}{A_{ij}^n} \right)} - 1$	
13	$R_y = \sum_{i=1}^x A_{ij}^R \times k_{ij}$	де R_y – рейтинг території де розміщені туристичні підкомплекси i -го регіону країни за синтетичним індикатором; x – кількість аналітичних індикаторів.
14	$R = \sum_{i=1}^x R_y \times X_j$	де R – рейтинг інвестиційної привабливості туристичного підкомплексу; X – коефіцієнт вагомості j -го синтетичного індикатора; y – кількість синтетичних індикаторів.

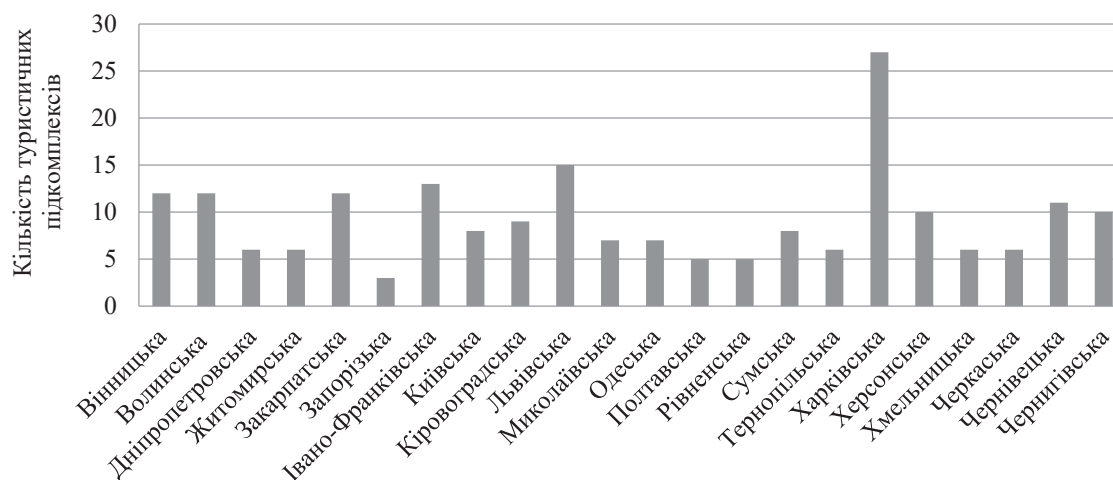
оцінки синтетичних індикаторів; вони мають значний вплив на рівень розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії в регіонах країни; їм засадах експертного методу надається вагове значення за коефіцієнтами конкордації. Експертна оцінка є числом натурального ряду, де числу a присвоюється максимальне значення, b – мінімальне. Визначення коефіцієнта конкордації передбачає послідовність таких дій [3]: 1) розрахунок суми рангів кожного показника – формула (1); 2) обчислення середнього значення суми рангів оцінок за сукупністю параметрів – за формулами (2) та (3); 3) визначення відхилення суми рангів, отриманих j -им параметром від середнього значення суми рангів (4); 4) обчислення квадрата відхилень по кожному параметру d_j і загальної суми квадратів відхилень; 5) визначення коефіцієнта конкордації за сукупністю параметрів (5). Величина T_{ij} розраховується за формулою (6) (табл. 2). Зауважимо, що коефіцієнт конкордації має значення в інтервалі від 0 до 1 (у випадку повної погодженості поглядів експертів – $W = 1$; чим більше розбіжність між поглядами експертів, тим величина W наближається до 0). Про узгодженість думок експертів свідчить значення коефіцієнта конкордації, яке має перевищувати критичну величину – 0,323, яка дозволяє продовжити подальші дослідження за даним метод. При оцінці аналітичних індикаторів інвестиційної привабливості j -го туристичного підкомплексу в регіоні під впливом бюджетних інструментів стимулювання інвестицій на відтворення та розвиток матеріально-технічного забезпечення територій, використовується методика усереднених та «нормативних» індексів (7) [5; 10].

При використанні дестимулюючих бюджетних інструментів стимулювання j -го туристичного підкомплексу в регіоні країни слід використовувати формулу (8), обернену до формули (7) [5]. Наступним етапом є визначення середніх значень нормованих індексів для кожного i -го індикатора j -го туристичного підкомплексу в регіоні країни за період дослідження (9) та (10). Потенційних інвесторів цікавить тенденції зміни інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів в регіоні з низьким рівнем розвитку інвестиційного потенціалу та мають тенденції до стрімкого розвитку. Логічним є розрахунок коефіцієнта динаміки i -го індексу інвестиційної привабливості j -го туристичного підкомплексу (формула (12)). Отримане рейтингове значення за синтетичними індикаторами коригується на коефіцієнт динаміки, враховуючи коливання та тренд. Кількісна оцінка синтетичних індикаторів обраховується за формулою (13). На основі кількісної оцінки дев'яти груп синтетичних індикаторів рахують інтегральний індикатор інвестиційної привабливості туристичного підкомплексу i -го регіону за формулою (14) [10]. Після розрахунку рейтинго-

вої позиції туристичного підкомплексу в i -му регіоні визначається коефіцієнт координації бюджетних інструментів стимулювання господарського та обслуговуючого забезпечення діяльності туристичних підкомплексів за різних умов їх географічного розміщення, використання природних, етнокультурних, соціально-історичних складових інвестиційного потенціалу індустрії туризму території. Розрахунок граничних критеріїв розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в регіонах забезпечує обґрунтування пріоритетних напрямів гармонізації інтересів приватно-державного партнерства за умов цільового використання бюджетних інструментів стимулювання. Застосування в i -му регіоні за умови зростання рівня інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів дозволяє: 1) збільшити обсяг грошових потоків від надходження іноземної валюти від обслуговування іноземних туристів; 2) створити додаткові робочі місця в суміжних з індустрією туризму підприємствах; 3) прискорити зростання ВВП для формування інвестиційної інфраструктури й забезпечення соціальних потреб населення; 4) активізувати розвиток малого підприємництва; 5) наблизити інтенсифікацію трансграничних процесів за транснаціоналізації системи розрахунків в міжнародному туризмі; 6) збільшити обсяг податкових надходжень від суб'єктів індустрії туризму в регіонах за рахунок зростання масштабів діяльності. Взагалі, запровадження оцінки розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в регіонах генерує можливості туристичних підкомплексів до відновлення ресурсів через синергію впливу інструментів бюджетного стимулювання інвестицій на відтворення процесу діяльності суб'єктів індустрії туризму на ринку і просування туристичного продукту для туристів, рекреантів, а також дозволяє оцінити конкурентоспроможність і рентабельність туристичних підкомплексів країни за умови стабілізації мінімального граничного рівня інвестиційної привабливості.

З позиції інституційності туристичні підкомплекси у межах інвестиційного потенціалу розвитку індустрії туризму території за різних умов географічного розміщення групуються у відповідності до кількісних атрибутів бюджетних інструментів стимулювання інвестиційної привабливості та міжбюджетних трансфертів на матеріально-технічне забезпечення діяльності. При групуванні підкомплексів в регіонах, що мають історико-архітектурні, культурні, природні цінності або атракціони, використано метод районування для кластеризації 225 територій з багатогалузевим інвестиційним потенціалом (рис. 3).

Сукупна вибірка комбінаційних групувань подана за кількісною ознакою (кількісною величиною бюджетних інструментів стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення). Ієрархічний розподіл підкомплексів на різним

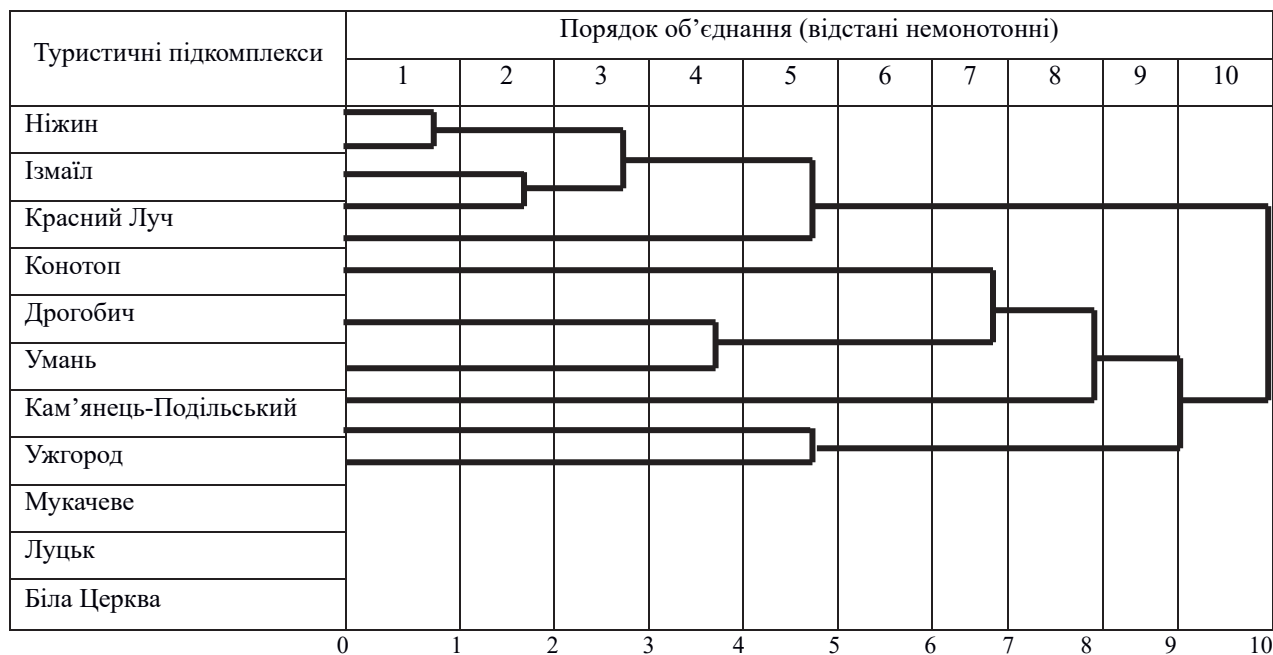
Рис. 3. Розподіл туристичних підкомплексів в областях (регіонах) України на різних географічно розміщених територіях за кількісною величиною бюджетного стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення суб'єктів туристичної індустрії за 2021 р.

Джерело: сформовано автором за даними [6; 9]

географічного розміщених територіях має «послаблені» критерії кількісної величини бюджетних інструментів стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення суб'єктів індустрії туризму. Наприклад, у вузлі туристичних об'єднань – Кам'янець-Подільський, Ужгород, Мукачеве, Луцьк, Ніжин, Ізмаїл, Красний Луч, Конотоп, Дрогобич (розвиток замкового туризму), Умань та Біла Церква (розміщення дендропарків

«Олександрія» та «Софіївка»), зрівняно системність надходження міжбюджетних трансфертів на покриття матеріальних ресурсів суб'єктів індустрії туризму (рис. 4).

За альтернативного підходу Стерджесса [10] для покластерного застосування бюджетних інструментів стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму, автором запропоновано пріоритетні напрями гармонізації

Рис. 4. Ієрархічна кластеризація туристичних підкомплексів України за кількісними критеріями бюджетного стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення суб'єктів індустрії туризму

Джерело: побудовано автором за даними [6; 9]

Таблиця 3

Покластерне застосування бюджетних інструментів стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму України на різних географічних розміщених територіях туристичних підкомплексів

Кластер	Пріоритетність запровадження бюджетних інструментів стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму	Основні інструменти бюджетного стимулювання
I-II	Оцінка місцевих туристичних ресурсів та формування на їх основі підприємств індустрії туризму	Кошторисне фінансування суміжних з туризмом секторів економіки дотичних, які привабливі з позицій попиту, пропозиції, прогнозів і сценаріїв розвитку інституційного потенціалу території. Залучення інвесторів до формування туристичних об'єктів. Активізація окремих туристичних об'єктів і популяризація у зовнішніх джерелах інформації.
III	Формування стабільного внутрішнього туристичного ринку та спрощення доступу інвесторів до нього. Забезпечення інтеграції різних форм і суб'єктів господарювання при інвестуванні	Бюджетні асигнування на реалізацію програм розвитку туризму (без повернення). Створення туристичних мереж, сприяння консолідації учасників. Активна взаємодія між учасниками, що створює конкурентні переваги суб'єктів туристичної діяльності, зміцнюючи конкурентний статус туристичного центру. Стимулювання інтенсивної конкуренції для активізації інвестиційної діяльності.
IV	Діагностика туристичного потенціалу територій, визначення стратегічних пріоритетів, вибір найбільш ефективних форм їх розвитку, шляхом використання ресурсних можливостей регіонів та їх інституційної складової	Використання субвенцій та дотацій з метою формування стратегій розвитку туризму, покращення місцевої інфраструктури, зміцнення фінансової підтримки, мобілізація усіх видів місцевих ресурсів, що сприяє створенню інвестиційного потенціалу. Формування портфеля потенційних інвесторів з метою їхньої інтеграції в процесі розробки й реалізації туристичних стратегій, сприяння обміну досвідом між регіонами. Державні замовлення для активізації туристичних потоків.
V	Розробка інвестиційної інфраструктури для забезпечення соціальних потреб населення, формування і використання туристично-рекреаційних ресурсів суб'єктів індустрії туризму, відтворення підкомплексів в туризмі	Визначення порядку здійснення витрат на створення і діяльність інвестиційної інфраструктури та стимулювання розвитку галузей суміжних з туристичною галуззю. Фонди інвестування в туристичну сферу утворюються при державній підтримці, але за кошти приватних інвесторів. Гарантування кредитів суб'єктів туристичної діяльності.
VI	Інвестиційне забезпечення найбільш конкурентоспроможних туристичних підкомплексів на різних географічно розміщених територіях; формування пріоритетних напрямів гармонізації інтересів приватно-державного партнерства у розвиток інвестиційного потенціалу індустрії туризму за умов цільового використання бюджетних інструментів стимулювання	За рахунок державного бюджету інвестувати кошти у транспортні мережі (будівництво автошляхів, міжнародних та внутрішніх аеропортів, міжрегіонального транспорту з подальшою їх концесією або приватизацією). Фінансова підтримка туристичних комплексів може здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету через різного роду дотації, субвенції, а також місцевих бюджетів через створення спеціалізованих обслуговуючих підприємств. Надання податкових пільг у межах ТПР туристичного типу.
VII	Дослідження перспектив розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в регіонах країни для підвищення інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів на умовах фінансової та інформаційної підтримки	Формування регіональної політики розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії, послаблення податкового тиску на туристичний бізнес шляхом зниження місцевих податків, спрощення умов діяльності, суб'єктів туристичного бізнесу, розробка під потреби бізнесу освітніх та наукових програм під залучення інвестицій. Використання бюджетного кредиту для функціонування мережі туристичних підкомплексів, фінансово-економічної та інформаційної підтримки їх діяльності з врахуванням специфіки регіону

Джерело: сформовано за даними [8]

інтересів приватно-державного партнерства для підвищення інвестиційної привабливості території туристичних підкомплексів, які систематизовано та адаптовано до вимог туристичного ринку України. Проведено біноміальний розподіл досліджуваних територій на сім кластерів (табл. 3).

Проведено ранжування параметрів розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму України за кількісними критеріями бюджетного стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення туристичних підкомплексів на різних територіях їх географічного розміщення (рис. 5).

Коефіцієнт конкордації за сукупністю параметрів складає 0,46 та перевищує критичну величину – 0,323. За результатами рейтингування перше місце у розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму в Україні посів туристичний підкомплекс в місті Луцьк (ваговий коефіцієнт – 54,92), який є найбільшим регіональним центром серед вибірки досліджуваних територій. Другим за рейтинговою позицією є туристичний підкомплекс (розташований в місті Ужгород (52,23)), який має суттєві переваги за рахунок індикаторів зосередження провідних суб'єктів туристичного бізнесу в регіоні, загального економічного розвитку, концентрації туристичних об'єктів, інвестиційної інфраструктури. Третім за рейтингом бюджетного стимулювання інвестицій в розвиток туристичних підкомплексів в Україні є місто Дрогобич (50,69), який за рівнем демографічного розвитку в регіоні забезпечений достатньою кількістю трудових ресурсів, за рівнем інвестиційної інфраструктури має фонд інвестування коштів в індустрію туризму, сформований на засадах приватно-державного партнерства, за рівнем інвестиційної привабливості має розгалужену мережу транспортно та екскурсійного обслуговування, за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів забезпечений дотаціями та субвенціями, для створення спеціалізованих обслуговуючих підприємств.

Так, з позиції покращення інвестиційного клімату в Україні та активізації іноземного інвестування вважаємо за доцільне: 1) запровадження державних стимуляторів розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму та виходу з економічної кризи; 2) чітке й однозначне визначення пріоритетів у зовнішній політиці орієнтованої на створення зони вільної торгівлі з ЄС; 3) боротьбу з інфляцією, безробіттям, трудовою міграцією; 4) впровадження економічного механізму страхування ризиків іноземних інвесторів; 5) забезпечення рівномірного розподілу обсягів іноземних інвестицій за регіонами країни з послабленим рівнем розвитку інвестиційної інфраструктури туристичних підкомплексів, не привабливих для українських інвесторів; 6) забезпечення усунення технічних бар'єрів в процесі відшкодування ПДВ та митного оформлення товарів, забезпечення

пільгового податкового режиму під час здійснення масштабних капіталовкладень в індустрію туризму країни; 7) розвиток системи державних гарантій, що надаються інвестору в пріоритетних для держави напрямках інвестування; 8) активізація заходів щодо формування позитивного іміджу суб'єктів вітчизняної індустрії туризму.

Висновки з проведеного дослідження. Взагалі, комплексна оцінка розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму за стійкого цілеспрямованого застосування інструментів бюджетного стимулювання є вектором до відтворення міжрегіонального комплексного туристичного продукту з формуванням туристичних маршрутів з опорними пунктами. При створенні нових туристичних продуктів, туристичні підкомплекси мають об'єднуватись у нові туристичні маршрути із впровадженням єдиної корпоративної гостинності та об'єднувати туристичні ресурси для гармонізації інтересів приватного, державного сектора економіки. Також важливою функцією туристичних підкомплексів має бути збереження їх історико-культурної спадщини, що повинно відобразитися в структурі їх бюджету та спеціальних регулюючих положеннях, які стимулюють залучення приватних інвестицій до збереження і цільового використання пам'яток історії й культури. Варіантом вирішення проблеми інвестування індустрії туризму є впровадження концесії у якості інструменту поліпшення бюджетного стимулювання інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів України за історико-архітектурними об'єктами. Це забезпечує суб'єктам туристичних підкомплексів монопольне право на володіння туристичними ресурсами (історико-архітектурні заповідники, маєтки, оборонні споруди, замки, музеї). При цьому, концесія набагато більш вигідний для держави інструмент управління державною власністю, наприклад, ніж оренда. Концесія усуває можливість, так званої, «прихованої приватизації», коли орендар державного майна юридично оформлює право власності на невіддільні покращення і фактично вимагає від держави компенсації вартості цих покращень, або не повертає об'єкт під контроль держави. У випадку концесії такий варіант виключений – всі капіталовкладення належать державі. Запропоновані напрями бюджетного стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму країни сприятимуть уникненню розпорошеності бюджетних коштів на значну кількість дрібних суб'єктів, а також дозволять сформувати туристичні продукти європейського зразка з відповідним рівнем господарського та обслуговуючого забезпечення туристичної інфраструктури в регіонах. Подальші наукові дослідження мають перспективу щодо аналізу інноваційних стимулів у постконфліктному відновленні індустрії туризму.

Рівень бюджетного стимулювання загальноєкономічного розвитку туристичних підкомплексів

Рівень бюджетного стимулювання інвестиційної привабливості туристичних підкомплексів

Рівень бюджетного стимулювання розвитку інвестиційної інфраструктури в регіонах туристичних підкомплексів

Рівень бюджетного стимулювання демографічного розвитку в регіонах туристичних підкомплексів

Рівень бюджетного стимулювання розвитку ринкових відносин в туристичних підкомплексів

Рівень бюджетного стимулювання екологічної та криміногенної безпеки туристичних підкомплексів

Загальний рейтинг розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії за кількісними критеріями бюджетних інструментів стимулювання туристичних підкомплексів України

Рис. 5. Ранжування параметрів розвитку інвестиційного потенціалу індустрії туризму за кількісними критеріями бюджетного стимулювання інвестицій в матеріально-технічне забезпечення суб'єктів туристичних підкомплексів на різних географічно розміщених територіях України

Джерело: побудовано автором

Список використаних джерел:

1. Champ B., Freeman S., Haslag J. (2016) *Modeling Monetary Economies*. New York: Cambridge University Press. Available at: <https://www.cambridge.org/9781316508671>
2. Golovchan A. (2009) Theoretical & methodological approaches to the definition and management of tourist destinations. *Trade and Market of Ukraine*, no. 27, p. 160.
3. Koreczkyj L. (1993) *Scientific and methodological aspects of economic and geographical research of territorial and recreational systems. Methodological problems of modern geography*. Kyiv: Scientific Opinion.
4. Nikolayeva O. (2015) Forms of territorial organization of recreational and tourist activity in the region. *Journal of Education, Health and Sport*, no. 5(3), pp. 593–600.
5. Sychak V. P., Krushynska A. V. (2011) The system of taxation of subjects of tourist activity in Ukraine. *University scientific notes*, no. 1(37), pp. 443–451.
6. Tourist portal of Ukraine. Available at: <http://www.stejka.com/ukr>
7. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (2008) United Nations Statistics Division. Available at: <https://www.unstats.un.org/unsd/publication/Series/F>
8. Trusova N. V., Krasnodied T. L., Demko V. S., Zakharchenko O. H., Morozova O. S., Katsemir Ya. V. (2022) Guarantee of safe innovative development of the tourist industry of Ukraine. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, no. 41(2), pp. 422–432.
9. Trusova N., Tsviliy S., Gurova D., Demko V., Samsonova V. (2023) Budget Instruments for Stimulating the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry in Ukraine. *Economic Affairs*, vol. 68, no. 01s, pp. 253–269.
10. Umanets T. V. (2006) Assessment of investment attractiveness of the region using integral indices. *Economics and forecasting*, no. 4, pp. 133–145.

E-mail: 0994300103@ukr.net